

Emlék, emlékezet, életút

Szerkesztette

Deáky Zita és Smid Bernadett

ELTE BTK Néprajzi Intézet

2014

Életrajz, titok, idegenség

Mohay Tamás

Szeretném, ha szeretnének című közismert versében Ady Endre zseniális tömörséggel foglalta versbe az egyedüllét, a magányosság szorítását és a megmutatkozás, az odatar-
tozás vágyát s egyúttal azt, hogy „...minden ember: fenség, észak-fok, titok, idegenség”. Örök emberi tapasztalat ez, generációról generációra ismétlődik ma is. bármennyi fel-
halmozott ismeret és tapasztalat is álljon emberek sokaságának rendelkezésére.

Ez alkalommal néhány töprengő kérdés feltételére vállalkozom témánkkal, az élet-
rajzokkal, életrajzi elbeszélésekkel kapcsolatban. Engedtessek meg, hogy elsősorban
néprajzokként szóljak, és ezúttal ne hivatkozzak sem a folklorisztikai narratológia, sem
a narratív vagy kognitív pszichológia, sem a dekonstruktív irodalomtudomány vagy
az emlékezetkutató történettudomány elméleteire, melyek keretében az utóbbi évtize-
dekben sokat tettek a megértés érdekében.¹ Az életrajzokra és azok szakirodalmára is –
annak szerteágazó volta miatt – csak példaszerűen hivatkozzom. Itt és most inkább a hét-
köznapi tapasztalatokból merítve szeretnék néhány szempontot felvetni, azt remélve,
hogy olykor ezek is közelebb segíthetnek életutak, életrajzok, s azokon keresztül más
emberek, embercsoportok megértéséhez.

Megírt, leírt életrajzok tömegét ismerhetjük meg a néhány soros terjedelműtől a
több száz oldalasokig. Könyvespolcokon is, az interneten is az életrajzi lexikonok, szó-
tárak, biográfiai adattárak sokasága áll rendelkezésünkre. Ezek némelyike települé-
sekhez, területekhez, országokhoz kötődik (adott város, megye, térség szülőttei, hí-
res/ismert emberei, stb.), mások a kulturális élet vagy a politikai elit valamelyik részé-
hez, egy-egy foglalkozási csoporthoz, szerzetesrendhez. Itthon és külföldön számtalan
adattár létezik, ezek válogatott sorozata is több méternyi polcsort tölt meg bármelyik
nagyobb könyvtárban.² Másfelől több tucatra, akár százas nagyságrendre rúg a terje-
delmesebb közemberi, „népi” életrajzok száma is. Nem beszélek itt a régi hagyománnyal
bíró irodalmi önéletrírásokról, amelyek szerzői szokva vannak a nyilvános beszédhez és
a számukra idegen olvasókhoz,³ hanem inkább csak azokról, melyek irodalmi, közéleti
ambíciók nélkül, az emlékek közlésére irányuló belső késztetésből vagy külső bizta-

¹ Assmann 1999., Dobos 2005., Keszeg 2011., Lejeune 2003., Mekis 2002.

² Slocum 1967–1978. Az OSZK-ban csaknem száz mű címében szerepel a „biographical dictionary” kife-
jezés. További adatforrások az interneten: A *Word Biographical Information System* csaknem 6 millió
életrajzi adatot tartalmaz, feldolgozott több mint 10 ezer forrásmunkát 17 ezer kötetnyi terjedelemben
félszáz nyelven. Ld. <http://db.saur.de/WBIS/basicSearch.jsf>. (Letöltés ideje: 2014. február 20.). A Petőfi
Irodalmi Múzeum *Magyar életrajzi indexe* kb. 230 ezer besorolási rekordot tartalmaz, 800 adatforrást
használt fel: <http://opac.pim.hu/index.jsp?page=search&group=1>. (Letöltés ideje: 2014. február 20.).

³ Faragó 1983., Kacziány 1917., Máté 1923., Szávai 1978.

tásra készültek el.⁴ Némelyik közülük nemcsak néhány tíz, hanem egyenesen több száz nyomtatott oldalnyi terjedelmű, és rajtuk keresztül betekinthetünk számos életút apró részleteibe is. Ezek évtizedek óta széles körben kedvelt olvasmányok, némelyikük már-már közismert, közkedvelt. Ahogy korábbi pályázatokra, úgy az EMMI 2012–2013-as életírói pályázataira is (további) sok száz életrajz érkezett be a legkülönbébb csoportokhoz tartozó emberektől; közülük több tucatot közöltek kötetekben, tettek hozzáférhetővé interneten.⁵ Nyugodtan mondhatjuk, hogy a megismerhető életek mennyisége tömérdek sok, óvatos becslés szerint csak magyar nyelvterületen is inkább a sok tízezres vagy sok százezres nagyságot közelíti meg, tehát a sokszorosa annak, amit akár csak felületesen is számba tudunk venni, amihez aztán persze minden más nyelven és kultúrában ennek a sokszorosa adódik hozzá.

Mit ismerhetünk meg valójában egy-egy ember életéből a saját maga vagy mások által leírt szövegek alapján? Milyen szintű az ezekből nyert, nyerhető ismeretünk? Milyen mélységig juthatunk el? Egy néhány soros „ki-kicsoda” típusú szócikkből is sokat megtudhatunk ugyan, ám valójában mégis: milyen kevés az. Persze vannak emberek, akikről elég annyit tudunk, amit ezek közölnek: mikor született, mivel foglalkozik, mi fűződik a nevéhez, hol keressük róla a további adatokat. Ha aztán egy lexikonban több oldalnyi olvashatunk valakiről, evidensen többet tudunk meg róla; ha pedig egész könyv szól róla, talán már a teljesség illúzióját kelthetjük magunkban. Sokszor találkozunk ilyen mondatokkal leírva is, kimondva is: „kész regény az életem”, „az életemből könyvet lehetne írni”. Aki enged efféle készítésnek, sokszor megírja azokat az emlékeit, melyek a leginkább kíváncsognak belőle, melyek fordulatot, megpróbáltatást hoztak számára, feleleveníti a helyzeteket, ahol helytállt, ahol sokat szenvedett; és a végén rendszerint újra feltesszük a kérdést: valójában mit is ismertünk meg az életéből?

Ahogy egyre többet tudunk meg, legtöbbször tovább kérdeznénk. Milyen szívesen beszélgetnénk még például Tamási Gáspárral, a *Vadon nőtt gyöngyvirág* írójával katonaéletről, gazda-koráról, vagy arról, hogyan „bírta ki” a paraszti önállóság felszámolását a szocializmus évtizedeiben. Milyen szívesen beszélgetnénk tovább a bakony-szentkirályi Nagy Bálinttal arról, hogy „hová lett a paraszt?”. Gémes Esztert, a *Mindig magam íróját* is kérdezgetnénk tovább házasságáról, magányáról, küzdelmeiről, feltárulkozása motivációjáról.⁶ Nem tehetjük: eltávozott nemzedékek egész sora hagy maga után utólag már feltehetetlen, megválaszolhatatlan kérdéseket. Mi mindent vittek magukkal a sírba az önéletrírók? Mit tartottak meg maguknak szándéktalanul, mit szándékosan? Nemigen tudjuk, tudhatjuk meg: *titok* marad. Ha pedig más forrásból, hagyatékból, rokonoktól, adattárakból előkerülnek további részleteket tartalmazó életrajzi vonatkozású írások, az újabb titkok feltárulása mellett akkor is további titkok maradnak rejtekben. Nem szeretnék közhelyekhez visszatérni, de itt is igaz, amit annyiszor emlegetünk: minél többet tudunk, annál kevesebbet tudunk, annál inkább átérezzük, hogy a több ismeretünk milyen töredékes.

Jakab-Keszeg 2007., Mohay 2000.

Jámborné Balog–Urbán 2013., Bíró 2013. A www.eletut.kormany.hu weboldalon 210-nél több életírás olvasható teljes terjedelmében. Korábban a Lakitelek Alapítvány írt ki életrajzírói pályázatot, vö. Kiss 1993.

Tamási 1983., Nagy 1990., Gémes 1979.

Mi minden marad ismeretlen, mi minden marad titok? Ismeretlen marad a másik ember életéből nyilvánvalóan az, amit *nem akar* elmondani, átadni. Adatokkal, részletekkel, történetekkel és nevekkkel, helyszínekkel, kapcsolatokkal zsúfolt életrajzi elbeszélésekből is hiányozhatnak az élet fontos helyzetei, döntései, de sokszor bizony még „kemény” adatok is, a házasodás és a gyermekek születésének ideje vagy mások. Hiányzik továbbá főképp mindaz, amit az elbeszélő, a lélek a lelke mélyén rejtve tart. Ki mondja el „ismeretleneknek” azokat a titkait, amelyeket legközelebbi barátainak is csak félve mer elmondani? Ki mondja el a megszegyenüléseit, a bizonytalankodásait, a meghátrálásait, a gyávaságait, megalkuvásait, gyengeségeit? A hűtlenségeit? Évtizedekkel ezelőtt *Sikeres életek* címmel hirdettek életrajzírói pályázatot (válogatás abból is megjelent)⁷, és a cím kifejezi az életrajzírás egyik fő irányát, a *sikerek* bemutatását. Amilyen sokféle lehet a siker – a felívelő karrier, a hosszú élet, a boldog házasság története, hogy a két mostani pályázati témánál maradjunk, de akár a sok-sok kibírt szenvedés emléke is – olyan sokféle lehet a sikertelenség is. A legtöbbje *titok* marad. Titok sokszor még a személyes ismerősök számára is, nemhogy az olvasók, az ismeretlen idegenek számára. Közös titkok a legerősebben kapcsolhatnak össze embereket, közössé tett fájdalmak a legerősebb kötelékek csoportokon belül, és az a tudat, hogy titkaink, fájdalmaink, személyes vagy történelmi sérelmeink összekötnék minket, egyúttal ki is zárnak ezekből a kapcsolathálókból másokat, akikkel ezek nem közősek. Elváltak, özvegyek, gyermekeik korai elvesztése felett gyászolók, idős szüleiket évekig ápolók, hivatásukat feladó papok vagy szerzetesek, történelmi traumákat átéltek, túlélők – csupa olyan élményközösség, melyeket „életrajzi” szövegeken keresztül alig-alig lehet közelebbről megismerni, mert a történetek a határokon, a csoport vagy a közösség keretein belül maradnak. Aki pedig ezekből „kifelé” beszél, természetesen másképp válogatja és formálja meg mondandóját, mint amikor ismert, ismerős arcok néznek vissza rá.

További kérdések megfogalmazásában sokat segít a saját és a mások életével kapcsolatos hétköznapi tapasztalatunk. Naponta találkozunk azzal, hogy mi magunk és körülöttünk sokan mások is mennyire különböző fokán, olykor pedig kifejezetten híján vannak saját maguk ismeretének, az önismeretnek. Az ember saját maga sem ismeri saját magát. Mennyi melléfogás, rossz döntés, bizonytalan emberi kapcsolat adódik önismerethiányból, hibás énképből. Milyen sok helyen és módon igyekeznek segíteni az önismeret hiányosságain pszichológus műhelyekben, tréningeken, tanfolyamokon. Aki saját magát alig ismeri, az hogyan közli énjét, életét, élete eseményeit, dilemmáit másokkal? Hogy önti szavakba, hogy foglalja rendszerbe? Hol akad el, hol laposodik el, hol válik – uram bocsá’ – érdektelenné, semmitmondóvá egyszerűen amiatt, hogy alig-alig lát rá saját magára, és ezzel megnehezíti a rálátást másnak, olvasónak, befogadónak is? Kár lenne tagadni, hogy számos életírás ilyen okokból olvasható nehezen, miközben a benne foglaltak lehetnek akár nagyon is őszinték, és a tények ismerete szintjén akár még sokatmondóak is.

Saját magáról is egyre többet tudhat meg, aki sokat beszélget másokkal. Aki saját magáról többet és pontosabban tud, az, ha életírásra adja magát, csaknem biztosan többet és pontosabban ír, mint az, aki ebben járatlan. Hogyan őrzi az életrajzi elbeszélés, az életírás, a másokkal való beszélgetések révén nyert többletet? Feltárható-e ez a többlet?

⁷ Szemes 1974.

A néprajzi ismeretszerzésnek régóta elsődleges módja az élő emlékezet feltárása közvetlen emberi, személyes találkozásokon keresztül. Megszólítjuk, megkérdezzük embereinket, aztán amit mond, azt lejegyezzük, rögzítjük: mindenki ismeri ezeket a rutinokat. Csaknem kétszáz éve már Gaal György is kikérdezte a bécsi huszárlaktanya katonáit, hogy milyen meséket tudnak, ezeket jegyezte le, s a módszer mind a mai napig nem sokat változott. Annyira „hétköznapi” ez, hogy sokan éppen emiatt a néprajz, antropológia, mint „empirikus tudomány” módszereit alig tudják megkülönböztetni a riporter vagy az érdeklődő utazó kérdezősködésétől. Ezúttal ahelyett, hogy a tudomány „komolysága” mellett érvelnénk, figyelmünket fordítsuk inkább a hasonlóságok felé. Mondjuk és hangsúlyozzuk azt, hogy a néprajzi ismeretszerzés elsődlegesen *személyes*. Személyes találkozások tömege révén jutottak néprajzi információkhoz nemzedékeken keresztül a néprajzban – mégsem mondhatjuk, hogy valóságosan *személyek* találkoztak volna egymással. Az „adatközlő” megmaradt személytelennek, és csak az volt a kérdés, hogy „ki mit tud”, mint az egykori televíziós vetélkedősorozatban. Ha a kérdezett csak forrása és hordozója az információnak, nem pedig formálója, megélője, alakítója, akkor a kérdező is személytelen marad. Ha viszont személyesebbre fordul a viszony, akkor az emberi viszonyokban való jártasság, tapasztalat, érzékenység, empátia sokat segít abban, hogy a válaszolók személyességét, személyiségét is pontosabban érzékeljük, értékeljük, és így kérdéseink feltételében is mélyebbre mehessünk.

Egy életrajzi elbeszélésben, és sok ilyent olvashatunk a mostani pályázat írásaiban is, könnyű megindokolni egy lakóhely-változtatást, az ország másik tájára költözést megélhetési nehézségekkel, jobb munkalehetőségekkel, és nincs is okunk kételkedni az ilyen magyarázatok valóságában. Mégis az lehet a benyomásunk, hogy a magyarázatok mellett az igazi döntések, akár kisebbek, akár nagyobbak, a motivációk jelentős része rejtve, titokban marad. Taszító erők, vonzó erők akár a lakhely, akár a család, a szülők, a házastárs, a gyermekek vonatkozásában alig-alig tűnnek elő, vagy kapnak világosságot. Megmaradnak abban a „lidérces, messze fény”-ben, amely titokká teszi őket. És megmaradnak a konfliktusok rejtett erővonalai, melyeknek legtöbbször csak az eredménye látszik. Néhány mondatban vagy bekezdésben leírható, ahogy egy nagy szerelemmel indult házasságban évek múltán alkoholista lesz a férj, aztán lebetegszik; le lehet írni a kitartást, a hűséget, a megpróbáltatásokat, de ezek olvastán érezzük, hogy valójában inkább csak a felszínen vagyunk, a mélybe alig-alig láthatunk be.

Élete *egészére* senki sem láthat rá. A saját életünk egy része, talán nem is jelentéktelen része másoknál van, történetekben, belső és külső képekben elrejtve. Mi minden kerülhet elő sokáig a mozdulatlan, aztán egyszer csak természetes mozdulattal kihúzott valóságos vagy emlékezeti fiókokból. Első éveinkről csak szüleink, nagyszüleink, nagyobb testvéreink tudnak. Hogy mik voltak az első mozdulataink, félelmeink, ügyességeink és ügyetlenségeink, azt történetek formájában *másoktól* kapjuk meg, és így válnak az énképünk részeivé (ha megkapjuk, és azzá válnak). És nem csak öntudatlan éveinkre nem látunk rá. Egész életünk során érnek bennünket hatások, és mi is hatással vagyunk másokra. Ezekről olykor van némi tudásunk, máskor inkább nincs. Vezetők, orvosok, papok, gyóntatók, lelki vezetők, katonák, tanítók-tanárok és sok más foglalkozás esetében ez különösképpen is szembetűnő. A róluk szóló történetek az ő életük részei is lehetnének, de sokszor ők tudják erről a legkevesebbet. Az lehet a benyomásunk, hogy az életrajzok titkainak, töredékességének egy részének hátterében az áll,

hogy senki sincs „birtokában” a saját élete teljességének, számos más nézet, rálátás, emlék tartozik ahhoz hozzá, és egészítheti ki. Ezért olyan megállíthatatlan az emlékezés folyama osztálytalálkozókon még ötven-hatvan év után is. És ezért maradhat kérdés az is, hogy a saját emlékeink mások életéről mennyire hitelesek. Mennyire valóságosak, mennyire töredékesek, mennyire lényegiek vagy felületesek?

Hogyan oldódik fel a titok, az idegenség? Miben, mennyire maradunk idegenek? Mindnyájan tapasztaljuk, hogy a személyes kapcsolataink milyen sok szakaszon, állomáson mennek keresztül, és milyen sok lépcsőn át vezet az út a bizalmasabb, közelebbi kapcsolatok, viszonyok felé. Zenészek, akik tanulni jártak messze falubeli primásokhoz, furulyásokhoz, gardonosokhoz, részletesen be tudnának számolni, és olykor be is számoltak arról, hogy kapcsolataik hogyan mélyültek el, mi mindent tett hozzá a közös muzsikálás, a közös multságok öröme.⁸ Michael Agar annak idején *A professzionális idegen* címmel írt (informális) bevezetést az etnográfiába.⁹ Mindnyájan hivatalos, hivatásos idegenek vagyunk a saját szakmánk gyakorlása során, és azon mesterkedünk, hogy az idegenség-tapasztalat minél inkább átadja a helyét a személyességnek, minél inkább bizalmi kapcsolati tőkét halmozhassunk fel. Mi minden változik ismeretünkben személyes ismeretségeink során a más(ok) életéről? Szokás mondani, hogy „lakva ismeri meg a másikat az ember”. Hogyan és meddig „lakva” jutunk, juthatunk el bármilyen értelemben „érvényes”, valóságos ismeretre?

Azok, akik személytelen adatközlők voltak a néprajzi érdeklődés első száz évében, a huszadik században lassan személyes ismerőssé váltak, és a „terepmunka”, a néprajzi gyűjtés alapnormája lett a futólagosnál behatóbb ismeret. Fél Edit sok év ismeretség után fogott hozzá, hogy Gari Margitnak, a mezőkövesdi summásasszonynak az életrajzi, világképéről szóló elbeszéléseit magnóra vegye és köteté szerkessze.¹⁰ Utóbb aztán a „személytelenség”-be rejtőzött emberek egy része olyannyira szükségét érezte a saját élete megosztásának, hogy íráshoz fogott. Ezzel megfordult egy viszony: azok, akik személyes emberi viszonyok között élték az életüket, ezekhez szoktak, egy személytelen olvasót elképzelve fogtak íráshoz. *Idegenek* számára kezdtek írni, hogy életük idegensége ismerőssé válhasson mások számára.

Meddig maradnak *érvényesek* a mások életéről nyert, kapott, befogadott ismereteink? Más is változik, én is változom. Mások élete is átrendeződik, az enyém is. Megváltozik a kapcsolatunk, amelyben más valaki az élete felületi vagy lényegi részeit megosztotta velem. Mennyi a „szavatossági ideje” a régi elbeszéléseknek? Hogy rendezi át a kapcsolatok megváltozása annak az ismeretnek az érvényességét, amellyel másokról rendelkezem? S ha a saját hétköznapi életünkben megtapasztaljuk az életismeret változékonyságát, mondhatjuk-e a megírt, rögzített élettörténetekre, hogy azok egyszer s mindenkorra érvényesek – pusztán azért, mert meg vannak írva és megjelentek nyomtatásban? Kinek a számára érvényes ismeret a változatlan ismeret? Élő vagy holt kép-e vajon a kimerevített kép?

Minden megírt életrajzzal kapcsolatban feltehető kérdés: mi van utána? Nem is csak az élet valóságos vége hiányzik ezekből természetes módon; hanem egyszerűen a folytatás, a további idők, melyek évek, esetleg évtizedek is lehetnek. A tarnabodi Berényi

⁸ Vargyas 2004.

⁹ Agar 1980.

¹⁰ Fél-Hofer 1983.

Andrásné életrajza csak az 1945 előtti évtizedeket, élete első szűk hatvan évét tartalmazza, ami utána következik, az kimaradt; pedig az egészet *onnan nézve* fogalmazta meg, amikor vele és körülötte az egész addigi világ teljesen átrendeződött, és tízgyermekes volt cselédasszonyból tévész-vezetőségi tag, majd sokat író sikeres pályázó lett. A vásárhely-pusztai Csizmadia Imre felörlődött abban a várakozásban, hogy életrajzának első kötete megjelenése után a másodikra várni kellett, és önkezeléssel vetett véget életének.¹¹ Bizonyára a kevésbé drámai helyzetek vannak többségben; és vannak posztumusz megjelent életírások is, amikor a közlő a megírást követő időkről is be tud számolni.¹²

Ugyancsak az utólagos hatással kapcsolatosan tehető fel a kérdés: mit jelentett a saját megírt, megjelent, reflexiókkal kísért életírása magának a szerzőnek? Hogy élt együtt saját magával, a saját maga „kimerevített” képével? Kardos János hajdúböszörményi csikós, aki büszkén emlegette, hogy egy hat generációs csikós család leszármazottja és utolsó sarja, a temetőben lovas szobrot készíttetett magának.¹³ Kicsit talán hasonló „szobor” egy-egy pályázatra beküldött, megjelent életrajz is? ... Szerezhet elismerést, és vezethet neheziteléshez is, a szerzőt emlegethetik büszkén, de akár lenézően is („mi mindent kibeszélt...”).

Vajon mennyi tudunk valóban befogadni más emberek életéből? Nemcsak az ismeretek mennyiségére gondolok itt, hanem inkább azok súlyára, a vállunkra, személyiségünkre, lelkünkre nehezedő terhére. Történet, történet számtalan lehet, és kicsit úgy lehetünk velük, hogy az egyik oldalon be, a másikon ki. De – egy fiatalkori Weöres Sándor vers, az *Öregek* szavaival – az „élet-katlanban régi étek, élet-szekéren régi szalma, élet-gyertyán lefolyt viasz” érzésének súlya meddig érezhető át, meddig fogadható be? Mentálhigiénés szakemberek, pszichológusok, pszichiáterek, lelki vezetők állandó szükséglete az ilyen súlyok, terhek megosztása, a szupervízió, mert véges az emberi befogadóképesség, a problémafeldolgozó- és problémamegoldó képesség, és a legempathikusabb személyiség is telítődik.

Egy élet elmondva/leírva, megírva: mit jelent a „befogadók” számára? Aki „megkapja” egy másik ember élettörténetét, mit kezd, mit kezdhet vele? Nyilván ahány, annyifélét. A legtöbbje számára elsősorban nem a tudományos elemzés tárgya, terepe, hanem – ha nem egyszerű érdekesség, vagy kíváncsiság kielégítése – valamilyen értelemben „tanulság” forrása. Kicsit talán hasonlít egy régi tradícióra, a szó eredeti értelmében vett legendákra, a szerzetesközösségekben rendszeresen felolvasott szentéletrajzok használatára. Sok száz éves hagyomány szerzetesi közösségekben a szentek életrajzainak felolvasása, ezt ma is szélteben gyakorolják. Példázat-életek ezek, melyek az olvasók, hallgatók saját életének jobbítására szolgálnak. Az alaphelyzet az, hogy egy kisebb emberi közösség, mely céljait és életmintáit tekintve közös, *felnéz* valakire, aki a múltban előttük járt, és a tökéletesség útján messzebbre jutott. A tárgyilagosságra törekvő kritikus kutatás éppen emiatt a célzatosság miatt elnéz felettük, mondván, kevés bennük az igazolható történeti hűség, nagy részük legenda a szónak abban az értelmében, hogy kevésbé igaz. Ám vajon nem ebben láthatjuk az életrajzok egyik igazi értelmét, értékét? A valódi legenda: 'olvasni való', vagyis pontosan arra az alapvető emberi

¹¹ Berényi 1975., Csizmadia 1984., 1987.

¹² Romsics 2009.

¹³ Kardos 1933.

igényre reflektál, hogy példák után igazodik, fel akar nézni követhető és követendő példákra, akiktől bátorítást és megerősítést merít.

Használni – mire, hogyan használjuk a mások életéről szerzett ismereteket? Mi marad meg abból, ami elsőre olyan fontosnak látszik? Mi alakul át, hogyan? Kinek mit és hogyan fog jelenteni az az életismeret, ami más kezén ment át?

Hogyan válik „személyes tudás”-sá a mások élete? Titka és idegensége?

Tamás Mohay Biography, Secret, Extraneity

The Hungarian poet, Endre Ady who lived at the beginning of the 20th century has formulated the pressure of loneliness and the desire of self-exposure in his poem 'I wish I were loved': '...all people [are] majesties, North Caps, secrets, extraneities'. This seems to be a general human experience no matter how much knowledge have been accumulated. In my paper I pose some awkward questions concerning biographies and biographical stories. What could we actually know of somebody's life on the basis of texts written down by himself or others? What remains unknown, a secret? No one can review his/her entire life. How can someone who doesn't even know his/herself communicate his/her ego or life to others? To what extent do we remain aliens to each other? How does the secret or extraneity dissolve? How and how long can we get a 'valid', real knowledge whatever the word 'valid' means? How long does our knowledge of the lives of others remain valid? How are the lives, secrets and extraneity of others transformed into 'personal knowledge'?

Irodalom

- AGAR, Michael H., 1980. *The professional stranger: An informal introduction to ethnography*. San Diego: Academic Press.
- ASSMANN, Jan, 1999. *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Budapest: Atlantisz.
- BERÉNYI Andrásné, 1975. *Nagy Rozália a nevem*. Vál., szerk., utószó (429–436.): HORPÁL Mihály. Budapest: Gondolat.
- BÍRÓ Gergely (szerk.), 2013. *Hogyan őriztük meg? Válogatás az Emberi Erőforrások Minisztériuma a házasság megőrzéséről szóló pályázatának díjnyertes műveiből*. Budapest: Magyar Napló.
- CSIZMADIA Imre, 1984. *Pirkadattól delelőig*. Budapest: Kairosz.
- CSIZMADIA Imre, 1987. *Delelőtől alkonyatig*. Budapest: Magvető.
- DOBOS István, 2005. *Az én színrevitele. Önéletírás a XX. századi magyar irodalomban*. Budapest: Balassi.
- FARAGÓ Éva (szerk.), 1983. *A magyar memoárirodalom 1945–1980. Bibliográfia*. Budapest: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár.
- FÉL Edit HOFFER Tamás, 1983. *La vinaigre et le fiel. La vie d'une paysanne hongroise par Margit Gari*. Paris: Corvina.
- GÉMES Eszter, Veszeliáné, 1979. *Mindig magam*. Budapest: Magvető.

- JAKAB Albert Zsolt–KESZEG Vilmos, 2006. Életpályák, élettörténetek. Válogatott bibliográfia. In JAKAB Albert Zsolt–KESZEG Anna–KESZEG Vilmos (szerk.): *Emberök, életpályák, élettörténetek*. Kolozsvár: BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék–Krizsa János Néprajzi Társaság. 199–232.
- JÁMBORNÉ BALOG Tünde–URBÁN Péter (szerk.), 2013. *Sorsfordulók. Válogatás az Emberi Erőforrások Minisztériuma Életút pályázatának díjnyertes műveiből*. Budapest: Magyar Napló.
- KACZIÁNY Géza, 1917. *A magyar memoire irodalom 1848-tól 1914-ig*. Budapest: Lantos.
- KARDOS János, 1933. *Csikósélet*. Hajdúböszörmény.
- KESZEG Vilmos, 2011. *A történetmondás antropológiája*. Kolozsvár: Krizsa János Néprajzi Társaság–BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék.
- KISS Dénes (szerk.), 1993. „Keserű a más kenyere”. *Emigrációs antológia*. Lakitelek: Antológia.
- LEJEUNE, Philip, 2003. *Önéletírás, élettörténet, napló. Válogatott tanulmányok*. Budapest: L'Harmattan.
- MÁTÉ Károly, 1923. *A magyar önéletírás kezdetei (1585–1750)*. Budapest.
- MEKIS János, 2002. *Az önéletrajz mintázatai*. Budapest: Fiatal Írók Szövetsége.
- MOHAY Tamás, 2000. Egyének és életutak. In: PALÁDI-KOVÁCS Attila (főszerk.): *Magyar néprajz VIII. Társadalom*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 760–790.
- NAGY Bálint, 1990. *Hol van már a paraszt?* Budapest: OKK MI.
- ROMSICS Ignác (szerk.), 2009. *Csonka Mihály élete és világképe*. Budapest: Osiris.
- SLOCUM, Robert B., 1967–1978. *Biographical dictionaries and related works*. Detroit: Gale Research Co.
- SZÁVAI János, 1978. *Az önéletírás*. Budapest: Gondolat.
- SZEMES Piroska, 1974. *Sikeres életek*. Budapest: Kossuth.
- TAMÁSI Gáspár, 1983². *Vadon nőtt gyöngyvirág*. Bukarest: Kriterion.
- VARGYAS GÁBOR, 2004. Gitártól a hegedűig, „Röpülj pávától” a Zenetudományi Intézetig. Vargyas Gábor beszélgetése Halmos Bélával. In: ANDRÁSFALVY Bertalan–DOMOKOS Mária–NAGY Ilona–LANDGRAF Ildikó–MIKOS Éva (szerk.): *Az Idő rostájában. Tanulmányok Vargyas Lajos 90. születésnapjára II.* 7–26. Budapest: L'Harmattan.